

<https://doi.org/10.15407/rksu.33.022>

УДК 78.071.1(477)Косенко"19":[[025.17:027.54НБУВ]:001.814]](045)

Ольга Волосатих, кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри історії української музики
та музичної фольклористики, Національна музична академія
України імені П.І. Чайковського (Київ, Україна)
E-mail: vololga7@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3713-4187

ЕПІСТОЛЯРІЙ, ПРОГРАМНІ НАЗВИ, ПРИСВЯТИ Й МАРГІНАЛІЇ ЯК ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ КОМПОЗИТОРА (НА МАТЕРІАЛІ АРХІВУ ВІКТОРА КОСЕНКА)

Метою роботи є унаочнення використання додаткових елементів авторського рукопису та епістолярного матеріалу як джерел дослідження життєвого і творчого шляху композитора. **Методологія дослідження** базується на застосуванні історичного та порівняльно-аналітичного методів, джерелознавчого аналізу, структурного й системного методів. **Науковою новизною** є підтвердження архівними джерелами деталізація відомостей про формування художнього задуму, наявність «внутрішньої програми» багатьох творів Віктора Косенка, уточнення й розширення уявлень про коло спілкування митця, виявлення і наголошення «проблемних зон» сучасної наукової та джерельної бази, пов'язаної з ім'ям композитора. **Висновки.** Значення матеріалів особового архіву українського композитора, піаніста й педагога Віктора Косенка, що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, для майбутнього відтворення цілісної мистецької панорами України 1920—1930-х років досі є ще повною мірою не усвідомленим. До сьогодні друківані версії документів композитора, зокрема його листів, були доступні у здебільшого викривленому цензурним втручанням (купіювалася, зокрема, інформація щодо контактів митця) вигляді. Не буде перебіль-

Цитування: Волосатих О. Епістолярій, програмні назви, присвяти й маргіналії як джерела дослідження творчості композитора (на матеріалі архіву Віктора Косенка). *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2024. № 2 (33). С. 22—37. <https://doi.org/10.15407/rksu.33.022>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

шенням стверджувати, що їх активна популяризація в такій формі (здійснювана свого часу, швидше за все, з найкращих міркувань, дружиною композитора) сприяла конструюванню досить спрощеного й хибного образу В. Косенка, в аурі якого він, на жаль, перебуває й досі. Подолання цієї ситуації, виправлення спричинених нею похибок і непорозумінь, зрештою цілісне уведення доробку композитора до наукового обігу становлять один із перспективних напрямів подальшої роботи музикознавців.

Ключові слова: творчість Віктора Косенка, особовий архів композитора, епістолярій, програмні назви, присвяти, маргіналії, українська музична культура перших десятиліть ХХ століття, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Актуальність теми дослідження. Попри значну активність науковців, на сучасному етапі розвитку вітчизняного мистецтвознавства щодо багатьох творів, рівною мірою як і стосовно їхніх авторів, усе ще панують примітивно-однобічні, подекуди спровоковані застарілими ідеологічними засадами уявлення. Процес послідовного виправлення такої ситуації, звісно ж, може виявитися досить тривалим. Різноманітні джерела, які суттєво сприяли б усвідомленню значущості митців і розширенню контекстної панорами наукового опрацювання їхнього доробку, лишаються не введеними до широкого обігу (епістолярій та мемуари, ескізи й нотатки, різноманітні документи особових архівів є неопублікованими або опублікованими тільки фрагментарно). Прикладом, який унаочнює подібну ситуацію для історії української музичної культури першої половини ХХ століття, є особистість і творчість Віктора Косенка. Лишень останніми роками з'явилася можливість ознайомитися з масивом збережених матеріалів його архіву (і, відповідно, зробити припущення щодо змісту й обсягів втраченого або свідомо знищеного). Нині переважна більшість рукописної спадщини композитора перебуває в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі — ІР НБУВ) у фонді 411, що містить 1519 одиниць зберігання¹. Виняток становлять окремі зразки епістолярію, які опинились у відповідних особових архівах його адресатів. На сьогодні виявлені, зокрема, листи Віктора Степановича Косенка до Олександра Тихоновича Дзбановського (Дзбанівського) й Леоніда Леонідовича Лісовського².

Аналіз досліджень і публікацій. Звертаючись конкретно до поста-ті Віктора Степановича Косенка, доводиться констатувати, що додаткові джерела у творчості композитора на кшталт листування, а також різноманітних варіантів назв творів, зафіксованих як у рукописах, так і в публікаціях різних років, авторських присвят, рукописних маргіналій тощо не ставали предметом окремої уваги музикознавців. Чи не єдиний виняток становить стаття Павла Батюшкова "Dediée a mon ami..." про авторські

¹ Важливим етапом для її уведення до наукового обігу стала публікація укладеного О.А. Івановою каталогу цього фонду з ґрунтовною передмовою [7].

² ІР НБУВ. Ф. 67. Од. зб. 574—576. 6 арк.; ІР НБУВ. Ф. 1. Од. зб. 40 324—40 327. 8 арк.

присвяти у творчості композитора, надрукована в № 4—5 часопису «Музика» за 1999 рік [4]. Але порівняння опублікованого журнального варіанту зі збереженим в особовому архівному фонді композитора авторським машинописом демонструє, на жаль, значні скорочення цього багатого на цікаві деталі матеріалу. «Поza кадром» лишилися не тільки фрагменти спогадів і біографічних подробиць щодо адресатів присвят, але й нечисленні рядки про текстові написи на нотних рукописах. Побіжно зверталася до маргіналій дослідниця життєтворчості композитора Кіра Шамаєва [35]. Важливою подією джерелознавства музичної культури України першої половини ХХ століття стала публікація нею окремих листів митця [34; 30]. До декількох не виданих зразків епістолярної спадщини композитора періоду гастрольної подорожі Донбасом у своїй розвідці привернула увагу також Аліна Варшавська [5].

Стан епістолярної спадщини відповідного періоду блискуче охарактеризувала у своїй монографії Маріанна Копиця: «Навіть ті нечисленні листування, які все-таки були опубліковані, далекі від їх оригінальних текстів: листи безжально скорочувалися, невпізнанно змінювалися, з них вилучалися всі найважливіші деталі творчого життя дописувачів та їхніх стосунків із державними інстанціями, факти інтимного життя, побутові деталі. <...> Незважаючи на те, що упорядниками більшої частини публікацій (В. Косенка, Б. Гмирі) були їхні дружини, які чудово володіли інформацією про життєві та творчі дороги своїх близьких, із цензурних міркувань ці дані представлені далеко не повністю» [26, с. 68, 144].

Метою дослідження є унаочнення використання додаткових елементів авторського рукопису та епістолярного матеріалу як джерел вивчення життєвого і творчого шляху композитора. Зведення і зіставлення таких матеріалів кількох типів дозволяє висвітлити невідомі деталі щодо формування художнього задуму, деталізувати виконавські плани митця, розширити уявлення про його оточення і творчі контакти.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні вже доволі відомою є історія із забороною авторських присвят у процесі видання «11 етюдів у формі старовинних танців», коли Віктор Степанович скаржився в листі до дружини від 23 лютого 1930 р.: «Сейчас уже у меня имеются корректуры своих танцевальных этюдов <...> Все посвящения зачеркнуты. Новое постановление посвящение на вещи — буржуазный предрассудок, а посему больше их не будет. Мне очень жалко, что мой семейный альбом выйдет голый и неудобный» [20]. Проте згодом, не в останню чергу завдяки Павлові Васильовичу Батюшкову, інформацію було відновлено³.

³ «...з одинадцяти етюдів дев'ять мають посвяту близьким композиторові людям. У циклі два менуети. Один — *Es-dur* — присвячений матері Леопольді Йосипівні, а вірніше, її пам'яті, бо у 1919 році вона померла, а менует *G-dur* — сестрі Марії Степанівні Зубовій. <...> Два етюди присвятив Віктор Степанович і братам: Олександр

Але вочевидь, подібна доля, за певних обставин, спіткала й значну частину програмних назв — спочатку зазначені в рукописах, згодом вони прибиралися. І сьогодні задля відновлення шляху формування авторського задуму доводиться ретельно зіставляти досить різнорівневі джерела — як безпосередні нотні матеріали, так і авторське листування, спогади сучасників тощо.

Зокрема, про «Дві поеми-легенди» *op. 12* сучасна дослідниця фортепіанної творчості композитора пише: «Оригінальні за конструкцією дві поеми-легенди утворюють диптих. До речі, *мі-мінорна* поема написана пізніше за *мі-бемоль-мінорну*, втім, згодом автор поміняв їх місцями, підкреслюючи, що вони складають собою одне ціле, і не радив виконувати їх нарізно. За свідченням самого композитора, "перша (*мі-мінорна*) — питання, друга (*мі-бемоль-мінорна*. — О. В.) — відповідь". Перша поема — це своєрідна прелюдія до другої⁴, формотворчим засобом якої є фактурно-гармонічне варіювання» [32, с. 41].

Ця неодноразово згадувана в різних контекстах авторська наполеглива рекомендація виконувати їх як одне ціле (навіть лишаючи поза увагою факт винайдення композитором спеціально для цього випадку унікального синтетичного жанру поеми-легенди) змушує припустити наявність задуму, внутрішньої, не декларованої на загал програми. Це додатково підтверджується, наприклад, тим фактом, що датований 20 грудня 1921 року рукопис першої з Поем-легенд *op. 12* містить програмну назву «Фонарик» [12]⁵. Згадуваний вище видатний український піаніст, якого доля ввела до родини композитора, у своїй розвідці деталізує ситуацію так: «До двох поем-легенд Віктор Степанович додав ще й назву "Фонарик". Перша поема — звернення до кришталевого ліхтарика: "Ну, скажи же...", друга — оповідь ліхтарика про сумні години у житті Прекрасної музи. Звідси і вимога автора грати обов'язково обидві поеми — одну за другою» [23, арк. 1—2]. Звісно ж, можна спростувати свідчення Павла Батюшкова як начебто інспіроване родинними переказами набагато пізнішого часу... Але ж маємо безпосереднє авторське підтвердження — з листа Віктора Косенка до дружини, датованого 2 січня 1929 року, щоправда для цього необхідно звернутися до його повної, неопублікованої версії (у квадратних дужках вміщені вилучені під час підготовки листів до публікації фрагменти):

ру — Алеманду, Семену — Сарабанду; Гавот *Des-dur* — Ірині Канеп, Гавот *h-moll* — Раїсі Канеп <...> Закінчуючи свою сіюту танцювально-концертних етюдів, Віктор Степанович один з них — Рігодон присвятив своєму палкому прихильнику Федору Григоровичу Денбновецькому. Його брату Михайлу — Куранту, а Пасакалію з 38 варіаціями — Ангеліні Володимирівні. Два етюди — Буре та Жига — лишилися "вакантими"» [4, с. 25].

⁴ В останньому виданні між ними стоїть позначка "*attacca*".

⁵ Перший опублікований (у 1925 році) варіант твору тієї додаткової назви не має.

«Теперь хочу тебе сказать вот что: [прав был Юрко, когда написал, что] первый мой творческий период большой, мрачный, что в нем отсутствует жизнь. [Но ведь он не посвящен в правду фонариков и в то, что запечатлелось в моих аккордах других вещей того периода. Я глубоко счастлив, что так искренно воспринял Твое трагическое начинание жизни и благодаря любви смог воплотить «непонятое» в музыку. Галичка, родной мой единственный друг,] мне сейчас нужен светлый луч, проблеск солнышка [от Тебя!] В своем втором периоде я хочу сказать музыкой, «как могла бы быть хороша [Твоя] жизнь!» [Не надо здесь думать о смехе, веселии — этого не надо. Но мне нужно то Твое настроение, которое так редко бывает, Галичка,] я хочу сейчас мажора. Я хочу написать концерт в светлых тонах. Представь себе, что Ты в поле, где масса цветов и у Тебя на душе так хорошо! [Я подойду ближе, учитывая сломанную натуру Твою — вспомни, как Тургенев говорит, с оттенком печали, о хорошестьи роз! Может быть и не вполне это так, что-то общее у меня вертится]. Проблески в этом у меня были в прошлом году, когда я написал «О если б Ты могла». Но иду дальше, сейчас я иду к свету, [но могу идти к нему лишь об руку с Тобой, т. к. Ты источник моего настроения и Ты меня питаешь]. Мой внутренний инстинкт подсказывает мне этот путь, эту дорогу, и я буду писать. Конечно, элегические штрихи останутся, им невозможно не остаться, [также как невозможно забыть Тебе Твое прошлое горе.] Но я хочу идти [с тобой] дальше, и может быть третий мой период будет наша духовная победа. Судя по тем мыслям, желаниям — можно предположить именно только победу. Галюша, делюсь с Тобой этим счастьем и Ты его сохрани — [оно только наше и никого сюда пускать не надо]. Для меня очень дорога наша жизнь, а сейчас она становится еще дороже, когда вдумаешься в прошедшее и ждешь в мечтах то прекрасное будущее. [Галя,] мы [с] душой, и натурой крепки — мы должны победить. Галя, светись! У меня так много ярких красок [для Тебя, и знай, что ты мое начинание]» [17, арк. 2 зв.—4].

Цікаво, що саме в цитованому листі початку 1929 року, документі чи не найбільш трагічного періоду кар'єри композитора, значною мірою деталізовано внутрішню програмність фортепіанної лірики житомирського етапу. Крім безпосередньої вказівки на біографічну основу поетично-казкового сюжету Поем-легенд, привертає увагу образ весняного квітучого лану, який неодноразово використаний у маргіналіях рукописів того часу як бажане продовження історії Музи. Наприклад:

Прелюдія № 7 *fis-moll* для фортепіано *op.* 1. — «Как прекрасна и нарядна весна!!!... Так было бы мне, если б Вам стало легче... В. К.»⁶;

⁶ На звороті рукопису також: «был бы безмерно рад, если бы, когда-нибудь, мои грустные аккорды, дали бы хоть минуту облегчения родной мне душе... Душе — красивой, чистой и благородной глубокоуважаемой Ангелины Владимировны. 11.X.1921 В.К.» [14].

Поєма «Бажання» *cis-moll* для фортепіано *op.* 11. — «...и войдет в твои мечтанья / свежесть пышной красоты. / Это — счастье, свидание, / праздник Солнца и Весны».

Автограф цієї поеми містить також датовану 20 жовтня 1921 року (поєму написано 7 жовтня) музичну фразу з мелодекламації «Как хороши, как свежи были розы...» на текст відомого прозового вірша, так само згадуваного в цитованому листі⁷.

Загалом, порівнюючи друковані варіанти листів з оригіналом, можна зробити доволі багато припущень щодо причин такого поводження укладачки з ними. Насамперед цілком зрозумілим є прагнення приховати від чужих очей надто дороге й особисте, вкладене в листи й у згадувані в них твори, тим більше, що на тому наголошував («оно только наше, и никого сюда пускать не надо») і чинив так сам автор. Вочевидь тому із загальнодоступної друкованої версії *op.* 12 було прибрано надто інтимний, пов'язаний з особистими переживаннями заголовок «Фонарик»; «Трагічна» поєма *op.* 11 («ценное и дорогое произведение <...> где много и Твоих и моих слез» [17, арк. 1 зв.—2]) змінила назву на «Фантастична». Щоправда, Другий етюд із циклу «11 етюдів для фортепіано» *op.* 8, який з перших звуків змушує пригадати, хто саме був улюбленим композитором Віктора Степановича, подекуди все ж іменують «Меланхолійним». Водночас маргіналії рукопису твору (як і багатьох інших, написаних у цей період і присвячених дружині композитора⁸) продовжують тему сумної історії, розказаної в поемах-легендах: «Прекрасной Музе / Трагическое настроение / Глубокие, тяжелые / вздохи! /» [11].

⁷ Крім того, безпосередньо під нотним текстом уміщено вірш (можливо, авторства самого композитора) і додаткову присвяту-побажання:

«Люди смешны, дорогая моя:
Им не узнать красоты бытия!
Им не узнать, как свободны орлы,
Им не понять опьяенья мечты,
Жизнь отдающей за миг красоты».

Пусть это маленькое, грустное "désire" изгладит в Вашей душе ту тоску, ту болезненную безвыходность и <...> несколько некрасивых штрихов, пророненных невзначай безобидным "Ся"» [13].

⁸ Присвяти Косенко писав за старою манерою — французькою мовою. Спершу так: «Dediée a M-me Angélique de Каперр», іноді звертався до її дівочого прізвища — Ангеліні Денбновецькій, потім — Ангеліні Косенко і зрештою просто Галюші (романс «Я вас любил» з пушкінського циклу).

Крім присвяти на рукописах лишилися також ліричні рядки, наприклад: «Для Вас аккорды и свежие цветы», «Прекрасной Музе одно из грустных настроений» (ноктюрн *fis-moll*), а ще й такі: «Когда будут терзать тяжелые, докучные думы — вспомните "Berseuse", легкий ветерок» або «Вот Вам и мажор, да еще *C-dur*» (етюд из опуса 8), і навіть — «...Это те душистые розы». Деякі написи зблідли від часу, їх не можна прочитати [23, арк. 1].

З іншого боку, важко не погодитися з думкою про те, що здійснене під час підготовки листів до друку їхнє перетворення на «повідомлення-звіти про творчі здобутки та публічну діяльність», «по-людськи зрозумілий підхід до матеріалу позбавив його характерної трепетної ліричної ноти, людських бажань, сумнівів, душевної тривоги, роздумів, що чи не найкраще характеризують митця як людину, особистість і відкривають шлях до поглибленого вивчення його спадщини. Одночасно побоювання будь-якого соціального "негативу" обумовило <...> виключення багатьох відомостей, які перетворюють листи з матеріалу лише про митця та його творчість на суворі об'єктивні свідчення сучасника про суперечливу епоху 20—30-х років...» [34, с. 5]. Навіть цитований вище фрагмент листа блискуче ілюструє подібні спостереження⁹. Зроблені скорочення неначе «очищують» ім'я композитора від репутації дещо старомодного (якщо не сказати «старорежимного») лірика, далекого від актуальної тематики оспівування сучасного, «нового» життя, а також від згадок про його «незручні» знайомства і контакти. Насамперед ідеться про репресованих представників української культури, зокрема згадуваного на початку цитати Юрка — Юрія Михайловича Масютіна, «Я. Юрмаса». Цікаво, що водночас він фігурує у виданих спогадах Ангеліни Володимирівни (щоправда, як Юрій Миколайович) у контексті ділових стосунків з музикознавцями й рештою митців як автор рецензій на творчість Косенка тощо¹⁰. Перша ж згадка про нього у виданні 1967 року справляє дивне враження набагато пізнішого й дуже непевного відтворення подій зі штучним і цілковито асоціативним нагородженням імен: «У 1935 році столицю України було переведено з Харкова до Києва, сюди переїхало й багато музикантів, у тому числі солісти опери М.І. Литвиненко-Вольгемут та І.С. Паторжинський, композитори

⁹ Не виключено, що подібний «дозований» підхід, дотриманий у публікації епістолярію композитора, так само, як і усталений дотепер погляд на лист від 2 січня 1929 року (їдеться, звісно ж, про скорочений до набуття ледь не протилежного змісту друкований варіант) як на свого роду програмний документ, в якому композитор «викладає свої погляди на минулу свою творчість і намічає плани на майбутнє», був безпосередньо інспірований Валеріаном Довженком. Принаймні, його монографія (перша в українському косенкознавстві) містить відповідно редагований фрагмент цього листа з красномовним коментарем-підсумком: «Роки болісної кризи митця змінилися роками нового творчого піднесення. Віктор Степанович Косенко виходив на широкий шлях соціалістичного реалізму» [6, с. 63—64].

¹⁰ «Ще тоді, коли Косенка вперше запросили до Харкова, музикознавці Масютін і Довженко відзначали обдарованість молодого композитора. Юрмас кілька разів виступав у пресі з позитивними рецензіями на концерти Косенка. Саме йому належать слова про те, що у Косенка народні українські мелодії одягнуті у класичну форму. <...> Юрій Миколайович Масютін познайомив Віктора Степановича зі співачкою Галиною Сергіївною Селюк. Вона приїхала з Харкова на другий тур чергового конкурсу музик-виконавців, тому Юрмас і звернувся з проханням прослухати її, а якщо треба — допомогти. Віктор Степанович, звичайно, погодився» [27, с. 55—56].

П.О. Козицький, М.І. Вериківський, музикознавці Юрій Масютін (Юрмас) та В.Д. Довженко». У другому виданні спогадів, 1975 року, його ім'я з відповідного абзацу зникає, можливо, на той час стало відомо про трагічну долю Ю.М. Масютина після 1932 року¹¹ й вагому фактичну помилку було виправлено. Проте непоодинокі згадки про його дружню підтримку (як моральну, на кшталт — «Душевно мне здесь так одиноко, что, не будь порой со мной Юрка, я бы бросил все на произвол судьбы и уехал» [16, арк. 4], так і матеріальну — «Юрмас мне 20 руб. достал, и я вышлю их Тебе сегодня после концерта» [19, арк. 2]) Вікторіві Косенку з опублікованих версій листів вилучено¹². Заразом дістаємо підтвердження факту їх спілкування (зокрема й епістолярного) з листа Ізраїля Козлова від 25 травня 1929 року: «Сегодня встретил я Юрмаса, который зачитывал мне некоторые строки Вашего весьма неприятного содержания письма. Я и моя семья очень огорчены Вашей болезнью и шлем свои наилучшие Вам пожелания скорого выздоровления. Какие это причины привели Вас в такое состояние? Неужели болезнь, постигшая Вас в Киеве в первый Ваш приезд?» [22, арк. 1 зв.—2].

За початкового посередництва Юрія Масютина сформувався ще один важливий творчий контакт Віктора Косенка, який згодом «зник» з опублікованих матеріалів про композитора, — його дружба з Василем Барвінським. Єдиним натяком у виданому 1975 року збірнику листування композитора на пов'язані із цим фактом події є згадка про плановану навесні 1929 року гастрольну поїздку до Львова, Відня і Праги, яка збереглася в листі Віктора Степановича до дружини від 5 листопада 1928 року. Залучивши додаткові джерела, як-то «Враження з побуту на Україні» В. Барвінського, дізнаємося, що ідея тих гастролей була ініційована ним наступного ж дня по знайомстві двох славетних українських піаністів, 29 жовтня 1928 року [1, с. 81]. Цікаво, що В. Барвінський згадував також про характеристику Косенка «як дуже доброго п'яниста», почуту приблизно тоді ж від Григорія Миколайовича Беклемішева. Невидані ж, повні варіанти листів Косенка, датованих січнем 1929 року, рясніють згадками про заплановані відвідини Львова, листування з Барвінським з цього приводу, сумніви й передчуття тощо¹³.

¹¹ Безперечно, ця вага для українського музичного мистецтва першої третина ХХ століття постать очікує на своє ґрунтовне наукове опрацювання. Зокрема, вимагає деталізованого коментування факт публікації у № 6—7 за 1937 рік журналу «Радянська музика» підписаного «Я. Юрмас» тексту «Хорова капела будинку культури заводу "Більшовик"», адже сучасні біографічні довідки на Юрія Масютина фактично обмежуються 1932 роком.

¹² Єдиний виняток становить згадка в контексті медичних консультацій у листі від 12 жовтня 1930 року [29, с. 286].

¹³ «Несмотря на все прелести, удовольствия и т. д. — мне страшно не хочется ехать к Барвинскому (одному). Будучи в Харькове я поставлю вопрос ребром, что без жены не еду туда. Укрфил должен со мной посчитаться, и во всяком случае я должен добиться облегчения в своих поездках. А с Тобой, Галюша, мне кажется поездка такой

Так, закордонні гастролі Косенка не відбулися, і між рядками віднайденого Наталею Кобрин лаконічного повідомлення зі львівського музичного часопису «Боян» про те, що «В. Косенко і О. Колодуб не отримали віз на приїзд до Львова» [25, с. 44], можна спробувати прочитати багато різного. Але повернімося до листа від 5 листопада 1928 року. Це чи не єдиний у виданні зразок з відкоментованою виправленою «неточністю». Але чи була там взагалі та помилка? Друкований текст є таким: «Мене і Колодуб посилають за кордон на один місяць (Львів, Відень, Прага) з трьома концертами у кожному з цих міст (два з моїх творів, третій — сучасний український). Бружаницький грає мою сонату і в тріо. Подорож відбудеться не раніше, як у березні місяці». Прізвище «Бружаницький» супроводжується виноскою-коментарем «У листі помилково написано: Бережницький» [28, с. 233]. Однак навіщо, повідомляючи дружині про можливість цікавої закордонної гастрольної подорожі, згадувати скрипаля квартету імені Леонтовича, який не бере у ній участі? Якщо помилка дійсно мала місце, то вона явно належить до так званих «обмовок за Фрейдом». Але, скоріше за все, жодної помилки в тексті листа Віктор Степанович не припустився і просто принагідно ще раз згадав львівських колег — свою віолончельну сонату він грав з Богданом-Іваном Бережницьким того ж 29 жовтня 1928 року: «Під час перерви познайомилися ми з визначним українським композитором Віктором Косенком <...> Особливо Бережницький був дуже зацікавлений його віолончелевою сонатою, про котру згадував нам музичний рецензент Юрмас. Бережницький мав її завтра враз з Косенком переграти» [1, с. 78].

З листів Василя Барвінського дістаємо не лише підтвердження взаємної щирої приязні двох композиторів, але й безцінні свідчення про сприйняття Косенкових творів сучасниками¹⁴:

«<...> Усі ті роки, які я провів поза Львовом, я ніколи не забував на світлу пам'ять незабутнього Віктора Степановича. Кожного року в день 3 жовтня я цілим серцем усіма почуттями стояв — хоч і тільки в думках — біля його могили. Та не тільки тоді, а часто, дуже часто. Наше знайомство, хоч так недовге, зате так глибоко і сильно запало мені в душу, що воно останеться у мене до кінця моїх років одним з найбільш хвилюючих — найкращих спогадів мого життя. Дуже жалко мені, що не має вже у мене тої переписки, яку ми колись вели. Тих декілька листів, які я дістав від бл. п. Віктора Степановича і які зберігав як дорогоцінну пам'ятку — як і

прекрасной и так бы нам было хорошо там! Я должен этого добиться, и я сделаю! Веллер нам сказал, что Укрфил собирается нас *особо компенсировать* [підкреслення авторське. — О. В.] за то, что мы так хорошо прошли на Донбасе и преодолели все трудности этой поездки. Так пусть же Укрфил компенсирует разрешением Тебе поехать со мной к Барвинскому. Иначе я не хочу. Во всяком случае, у меня в этом есть большая надежда, и хлопотать я буду до последней возможности» [18, арк. 1 зв.—2].

¹⁴ Збережено особливості авторської орфографії.

іншої переписки з різними музичними діячами — зараз не має вже у мене. Пригадую тільки те, що коли (це було 1928 р.) я післав йому в обмін за деякі твори, що Він мені їх подарив, — дещо з моїх творів, — Віктор Степанович написав мені: "Від всієї душі дякую Вас за те, що Ви на Ваших творах і в самих же творах написали". Твори Віктора Степановича часто виконувалися моїми учнями не тільки у Львові, але й за кордоном, і ще сьогодні, коли я їх слухаю — мені здається немов то Віктор Степанович стоїть живий переді мною і ми вдвох розмовляємо. Дуже мені жалко, що не зберіглося бодай у відписі моє вступне слово, яке я виголосив (чи ж в 1946 або 47 році) перед збірним виконанням учнів класу Проф. Галі Левицької прекрасного твору Віктора Степановича "11 етюдів у формі старовинного танцю", в якому я дав загальну і детальну характеристику кожного танцю. По моєму, цей твір займає в творчості Віктора Степановича цілком особливе — наскрізь оригінальне місце. На цьому місці хотів би я поділитись з Вами тим враженням, яке я відніс на концерті нашої п'яністки Марусі Шушкевич-Крушельницької, який відбувся в травні ц. р. в залі Консерваторії ім. Лисенка. Вона недавно закінчила аспірантуру у Г. Нейгауза в Москві і являється прекрасною, хоч і скромною безпретенсіональною п'яністкою. Вона так чудово виконала 2 танці із вищезгаданого твору Віктора Степановича (Гавот і Бурре), що вони справили на слухачів не менш мистецьке враження, чим твори Шумана, Брамса, Скриабіна, й гідно репрезентувала укр. творчість в оточенні чи в сусідстві творів таких великих і видатних майстрів світової музичної творчості. Відчути це — мені було дуже приємно і радісно.

Я надіюсь, що Ви виправдаєте мене за мою так довгу мовчанку — я хочу Вас запевнити, що я дуже часто, хоч в уяві, розмовляю з бл. п. незабутнім Віктором Степановичем і часто згадую ті хвили, коли я із Вами зустрічався біля могили Вам так дорогої людини і у вечері у Вашому домі серед Його поклонників і друзів [24, арк. 1 зв.—2]».

Не менш цінною складовою практично не знаного сьогодні епістолярію є інформація про творчі, зокрема й виконавські, плани Віктора Косенка¹⁵. З листів до Олександра Тихоновича Дзбанівського (Дзбановського) відтворюємо процес формування концертних програм: «Я готую дві

¹⁵ «<...> В. Косенко помер в 1938 році. Тоді я в нашій "Українській музиці" писав некролог про нього. Я познайомився з ним ще в 1928 р., коли їздив з концертами на Україну. Опісля, я був з ним в переписці. — Мої учні грали його твори. Це був мій дуже добрий знайомий і друг. Пізніше так склалося, що я майже щороку був 3 жовтня (в річницю його смерті) в Києві і заходив завжди на його могилу і клав квіти <...> <...> Його тріо, про яке пишете, мені добре відоме. Я його маю, взглядно мав, в своїй бібліотеці. Між іншим, Косенко мав і моє Тріо *a-moll* (яке свого часу переписував Попель) і казав мені ще у 1928 році, що має намір зробити вечір камерної музики з програмою: Моє тріо, його і Лятошинського <...>» [2, с. 220.]

Дивись також листування Барвінського з родиною Лисенків [3].

программы: один концерт камерный (Трио, скрип. сюит¹⁶. виолонч. вещи и романсы) и другой концерт исключительно "Klavierabend". <...> Послушался Вашего доброго совета: (за что ещё раз Вас благодарю) написал письма Козицкому, Ревуцкому¹⁷, Лятошинскому и др. с просьбой прислать свои фортепианные сочинения для исполнения мною в концерте. Пока получил два вполне удовлетворительных ответа от Козицкого и Лятошинского. Таким образом в недалеком будущем у меня будет готов концерт фортеп. произведений украинских композиторов, с которым я приеду к Вам <...>» [10].

Конкретизуються ці майбутні програми сучасної української фортепіанної музики в листах до Леоніда Леонідовича Лісовського, датованих травнем—червнем 1928 року: «Леонид Леонидович, право, я очень затрудняюсь Вам сказать что-нибудь относительно выбора и предлагаю это сделать Вам лично. Для полной картины этого концерта делюсь с Вами в следующем: в программе у меня такие композиторы и примерно такие их произведения:

Харьков

Л.Л. Лисовский / Ваш выбор¹⁸/

П.О. Козицкий / Прелюды¹⁹/

А.Г. Дашевский / 3я соната (одночастна)/

Мейтус / 2 части из сюиты, перелож. автора для ф-но²⁰.

Киев

Ревуцкий / Прелюды²¹/

Лятошинский / Отражения/

Надененко / Поэмы²²/

Вериківський / еще не прислано/» [8].

¹⁶ Як Сюїта для скрипки у доробку В. Косенка сьогодні фігурують присвячені В. Скороходу «Мрії» й «Експромт» (1919). Але збережена в архіві композитора копія з газетної рецензії містить інформацію про існування принаймні ще однієї, третьої, частини [15, арк. 1].

¹⁷ Вочевидь ідеться про лист від 21 січня 1928 року, копія якого збереглася в архіві композитора [21], про який так само згадує у своїх опублікованих спогадах як про перший контакт з Віктором Степановичем Косенком власне Ревуцький [33, с. 193].

¹⁸ Уточнення знаходимо в наступному листі: «Хочу включити три Ваших произведения в программу своего концерта: 1) Prelude *d-dur*, 2) Sherzo pathetique *h-moll* и очаровательную песнь фонтана — etude *h-dur*» [9].

¹⁹ Напевне маються на увазі Сім прелюдів для фортепіано (1926).

²⁰ Швидше за все, йдеться про Першу Сюїту на українські теми для симфонічного оркестру.

²¹ За сучасними довідниками, на той час композитором було написано Три прелюдії, *op.* 4 (1914—1915), Дві прелюдії, *op.* 7 (1916—1921) і Дві прелюдії *op.* 11 (1924), проте в часопису «Музика» за 1924 рік подано нотографію, яка містить 8 прелюдій композитора [збережено орфографію періоджерела. — О. В.]: «1. *cis-mol* (quasi Notturmo), 2. *cis-mol* (in movimento di valse), 3. *d-mol*, 4. *Des dur*, 5. *cis mol*, 6. *fis mol*, 7. *es din*, 8. *a mol*» [31].

²² Конкретизувати, про які саме з фортепіанних творів Ф. Надененка йдеться, на сьогодні не вдалося.

Проте відомі на сьогодні друковані матеріали Віктора Косенка згадок про його взаємини із цими непересічними постатями української культури першої третини ХХ століття не містять²³. Попри те, що принаймні О. Дзбанівський у харківських листах композитора до дружини згадується неодноразово. Вочевидь, причини є аналогічними ситуації з Ю. Масютиним та В. Барвінським.

Наукова новизна полягає в підтвердженій архівними джерелами деталізації відомостей про формування художнього задуму, наявність «внутрішньої програми» багатьох творів Віктора Косенка, уточнення й розширення уявлень про коло спілкування митця, виявлення і наголошення «проблемних зон» сучасної наукової та джерельної бази, пов'язаної з ім'ям композитора.

Висновки. Значення матеріалів особового архіву українського композитора, піаніста й педагога Віктора Косенка для майбутнього відтворення цілісної мистецької панорами України 1920—1930-х років на сьогодні є ще повною мірою не усвідомленим. Зокрема, порівняння опублікованих варіантів листів композитора, а також присвяченої його творчості науково-популярної розвідки з відповідними першоджерелами, збереженими в архівному фонді, дозволяє з'ясувати подробиці творчого замислу кількох творів. Водночас подібне зіставлення засвідчує значні зміни змісту, спричинені скороченнями під час підготовки текстів до друку. До сьогодні друковані версії документів композитора, зокрема його листів, були доступні у здебільшого викривленому цензурним втручанням (купіювалася, зокрема, інформація щодо контактів митця) вигляді. Не буде перебільшенням стверджувати, що їх активна популяризація в такій формі (здійснювана, швидше за все, з найкращих міркувань, свого часу дружиною композитора) сприяла конструюванню досить спрощеного й хибного образу В. Косенка, в аурі якого він, на жаль, перебуває й досі. Подолання цієї ситуації, виправлення спричинених нею похибок і непорозумінь, зрештою цілісне уведення доробку композитора до наукового обігу становить один із перспективних напрямів подальшої роботи музикознавців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барвінський В.О. Враження з побуту на Україні // Василь Барвінський. З музично-письменницької спадщини. Дослідження, публіцистика, листи / упоряд. В. Грабовський. Дрогобич : Коло, 2004. С. 10—103.
2. Барвінський В.О. Лист від 10 січня 1957 року до О. Пясецької-Процишин // Василь Барвінський у дослідженнях та матеріалах. Дрогобич : Посвіт, 2008. С. 219—220.

²³ Чи не єдиною в сучасному музикознавстві вказівкою на факт знайомства В. Косенка й О. Дзбанівського є згадка про листування митців у дослідженні М.Д. Копиці «Епістологія в лабіринтах музичної історії» в переліку перспективних для музикознавчого дослідження архівних фондів [26, с. 39].

3. Барвінський В.О. Листи до родини Лисенка // Василь Барвінський. З музично-письменницької спадщини. Дослідження, публіцистика, листи / упоряд. В. Грабовський. Дрогобич : Коло, 2004. С. 175—215.
4. Батюшков П.В. "Dediée a mon ami..." // Музика. Київ, 1999. № 4—5. С. 24—25.
5. Варшавська А.К. Тринадцять миттєвостей епістолярної спадщини В.С. Косенка // Київське музикознавство. Вип. 56. Київ, 2017. С. 128—136.
6. Довженко В.Д. В.С. Косенко : нарис. Київ : Мистецтво, 1949. 140 с.
7. **Іванова О.А. Архів В.С. Косенка (1896—1938) у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : біограф. дослідження; наук. каталог / редкол.: О.П. Степченко (голова) та ін. Київ, 2019. 196 с.**
8. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі — ІР НБУВ). Ф. 1. Од. зб. 40325.
9. ІР НБУВ. Ф. 1. Од. зб. 40326.
10. ІР НБУВ. Ф. 67. Од. зб. 575.
11. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 95.
12. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 124.
13. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 145.
14. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 165.
15. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 476. Арк. 1.
16. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 542. 4 арк.
17. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 589. 4 арк.
18. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 596. 2 арк.
19. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 635. Арк. 2.
20. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 669. Арк. 2—2 зв.
21. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 773
22. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 777. 2 арк.
23. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 902. 16 арк.
24. ІР НБУВ. Ф. 411. Од. зб. 1262. 2 арк.
25. Кобрин Н.В. Віктор Косенко у культурологічних та музикологічних дослідженнях вчених та критиків західної України міжвоєнних десятиліть // Віктор Косенко, його доба і культура ХХІ століття : наук. зб. матер. І Наук.-практ. конф., присвяченої 80-річчю створення Музею-квартири В.С. Косенка. Київ, 29 листопада 2018 р. Київ, 2020. С. 43—49.
26. Копиця М.Д. Епістологія в лабіринтах музичної історії. Київ : Автограф, 2008. 528 с.
27. Косенко А.В. Пам'ять серця // В.С. Косенко у спогадах сучасників. Київ : Музична Україна, 1967. С. 3—82.
28. **Косенко В.С. Лист до А.В. Косенко від 5 листопада 1928 року // В.С. Косенко. Спогади. Листи / упоряд. А.В. Косенко. Вид. 2-ге, доп. Київ : Музична Україна, 1975. С. 232—233.**
29. Косенко В.С. Лист до А.В. Косенко від 12 жовтня 1930 року // В.С. Косенко. Спогади. Листи / упоряд. А.В. Косенко. Вид. 2-ге, доп. Київ : Музична Україна, 1975. С. 286.
30. В.С. Косенко. Листи // Віктор Степанович Косенко: погляд з 90-х років : зб. ст. / упоряд. і ред. К.І. Шамаєва. Київ : НМАУ ім. П.І. Чайковського, 1997. С. 8—17.
31. Нотографія // Музика. 1924. № 1—3. С. 59.
32. Олійник О.С. Фортепіанна творчість В.С. Косенка. Київ : Наук. думка, 1977. 152 с.
33. Ревуцький Л.М. Дорогий товариш // В.С. Косенко. Спогади. Листи / упоряд. А.В. Косенко. Вид. 2-ге, доп. Київ : Музична Україна, 1975. С. 193—195.

34. Шамаєва К.І. До біографії В.С. Косенка // Віктор Степанович Косенко: погляд з 90-х років : зб. ст. / упоряд. і ред. К.І. Шамаєва. Київ : НМАУ ім. П.І. Чайковського, 1997. С. 5—8.
35. Шамаєва К.І. З архіву Віктора Косенка // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського. Вип. 115 : Доля митця в реаліях культурно-історичних процесів першої половини ХХ століття. Книга перша : зб. ст. Київ : НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2016. С. 53—68.

Отримано 18 травня 2023 р.

REFERENCES

1. Barvynskiy V. Vrazhennia z pobutu na Ukraini [Impressions from a visit to Ukraine] // Vasyl Barvynskiy. Z muzychno-pysmennytskoi spadshchyny. Doslidzhennia, publitsystyka, lysty [Vasyl Barvynskiy. From the musical and literary heritage. Research, journalism, letters]. Drohobych, 2004. Pp. 10—103. [In Ukrainian].
2. Barvynskiy V. Lyst vid 10 sichnia 1957 roku do O. Piasetskoi-Protsyshyn [V. Barvynskiy. Letter of January 10, 1957 to O. Piasetska-Protsyshyn] // Vasyl Barvynskiy u doslidzhenniakh ta materialakh [Vasyl Barvynskiy in research and materials]. Drohobych, 2008. Pp. 219—220. [In Ukrainian].
3. Barvynskiy V. Lysty do rodyny Lysenka [Letters to the Lysenko family] // Vasyl Barvynskiy. Z muzychno-pysmennytskoi spadshchyny. Doslidzhennia, publitsystyka, lysty [Vasyl Barvynskiy. From the musical and literary heritage. Research, journalism, letters]. Drohobych, 2004. Pp. 175—215. [In Ukrainian].
4. Batiushkov P. "Dediée a mon ami...". Muzyka [Music]. Kyiv, 1999. No. 4—5, pp. 24—25. [In Ukrainian].
5. Varshavska A. Trynadtsiat myttievostei epistoliarnoi spadshchyny V.S. Kosenka [Thirteen moments of the V.S. Kosenko's epistolary heritage]. Kyivske muzykoznavstvo [Kyiv musicology]. Kyiv, 2017. Iss. 56, pp. 128—136. [In Ukrainian].
6. Dovzhenko V.D. V.S. Kosenko: narys [V.S. Kosenko: essay]. Kyiv: Art, 1949. 140 p. [In Ukrainian].
7. Ivanova O.A. Arkhiv V.S. Kosenka (1896—1938) u fondakh Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho: biohrfichne doslidzhennia; naukovyi katalog [Archive of Viktor Kosenko (1896—1938) in the fonds of the Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskiy National Library of Ukraine. Biographical research. Scientific catalogue] / Edit. Board: O.P. Stepchenko (head) et al. Kyiv, 2019. 196 p. [In Ukrainian].
8. Fond 1. Unit 40325. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskiy National Library of Ukraine.
9. Fond 1. Unit 40326. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskiy National Library of Ukraine.
10. Fond 67. Unit 575. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskiy National Library of Ukraine.
11. Fond 411. Unit 95. 2 fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskiy National Library of Ukraine.
12. Fond 411. Unit 124. 1 fol. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskiy National Library of Ukraine.
13. Fond 411. Unit 145. 1 fol. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskiy National Library of Ukraine.
14. Fond 411. Unit 165. 1 fol. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskiy National Library of Ukraine.

15. Fond 411. Unit 476. Fol. 1. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
16. Fond 411. Unit 542. 4 fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
17. Fond 411. Unit 589. 4 fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
18. Fond 411. Unit 596. 2 fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
19. Fond 411. Unit 635. 2 fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
20. Fond 411. Unit 669. Fol. 2–2 v. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
21. Fond 411. Unit 773. 1 fol. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
22. Fond 411. Unit 777. 2 fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
23. Fond 411. Unit 902. 16 fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
24. Fond 411. Unit 1262. 2 fols. Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
25. Kobryn N. Viktor Kosenko u kulturolohichnykh ta muzykologichnykh doslidzhenniakh vchenykh ta krytykiv zakhidnoi Ukrainy mizhvoiennykh desiatylyt [Viktor Kosenko in cultural and musicological studies of scientists and critics of Western Ukraine in the interwar decades] // Viktor Kosenko, yoho doba i kultura XXI stolittia: naukovyi zbirnyk materialiv I Naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoj 80-richchiu stvorennia Muzeiu-kvartyry V.S. Kosenka. Kyiv, 29 lystopada 2018 roku [Viktor Kosenko, his time and culture of the 21st century: a scientific collection of materials of the 1st Scientific and Practical Conference, dedicated to the 80th anniversary of the creation of V.S. Kosenko's Museum-apartment. Kyiv, November 29, 2018]. Kyiv, 2020. Pp. 43–49. [In Ukrainian].
26. Kopytsia M. Epistolohiia v labiryntakh muzychnoi istorii [Epistology in the labyrinths of musical history]. Kyiv, 2008. 528 p. [In Ukrainian].
27. Kosenko A. Pamiat sertsia [Memory of the heart] // V.S. Kosenko u spohadakh suchasnykiv [V.S. Kosenko in the memories of contemporaries]. Kyiv: Musical Ukraine, 1967. Pp. 3–82. [In Ukrainian].
28. Kosenko V. Lyst do A.V. Kosenko vid 5 lystopada 1928 roku [Letter to A.V. Kosenko dated November 5, 1928] // V.S. Kosenko. Spohady. Lysty [V.S. Kosenko. Memoirs. Letters] / A.V. Kosenko (Comp.). 2nd ed., rev. Kyiv: Musical Ukraine, 1975. Pp. 232–233. [In Ukrainian].
29. Kosenko V. Lyst do A.V. Kosenko vid 12 zhovtnia 1930 roku [Letter to A.V. Kosenko dated October 5, 1930] // V.S. Kosenko. Spohady. Lysty [V.S. Kosenko. Memoirs. Letters] / A.V. Kosenko (Comp.). 2nd ed., rev. Kyiv: Musical Ukraine, 1975. P. 286. [In Ukrainian].
30. Kosenko V. Lysty [Letters] // Viktor Stepanovych Kosenko: pohliad z 90-kh rokiv: zb. St. [Viktor Stepanovych Kosenko: a view from the 90s: coll. Art.] / K.I. Shamaieva (Comp.). Kyiv, 1997. Pp. 8–17. [In Ukrainian].
31. Notohrafia [Notography]. Muzyka [Music]. 1924. No. 1–3, p. 59. [In Ukrainian]
32. Oliinyk O. Fortepianna tvorchist V.S. Kosenka [Piano works by V.S. Kosenko]. Kyiv: Scientific thought, 1977. 152 p. [In Ukrainian].

33. Revutskiy L. Dorohyi tovarysh [Dear friend] // V.S. Kosenko. Spohady. Lysty [V.S. Kosenko. Memoirs. Letters] / A.V. Kosenko (Comp.). 2nd ed., rev. Kyiv: Musical Ukraine, 1975. Pp. 193—195. [In Ukrainian].
34. Shamaieva K. Do biohrafii V.S. Kosenka [To the biography of V.S. Kosenko] // Viktor Stepanovych Kosenko: pohliad z 90-kh rokiv: zb. St. [Viktor Stepanovych Kosenko: a view from the 90s: coll. Art.] / K.I. Shamaieva (Comp.). Kyiv, 1997. Pp. 5—8. [In Ukrainian].
35. Shamaieva K. Z arkhivu Viktora Kosenka [From the archive of Viktor Kosenko]. Naukovyi visnyk Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P.I. Chaikovskoho [Scientific Bulletin of the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music]. 2016. Iss. 115, book 1, pp. 53—68. [In Ukrainian].

Received on May 18, 2023

Olha Volosatykh

Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music (Kyiv, Ukraine)

E-mail: vololga7@gmail.com

ORCID 0000-0003-3713-4187

EPISTOLARY, PROGRAM TITLES, DEDICATIONS, AND MARGINALIA
AS SOURCES OF COMPOSER'S WORK RESEARCH
(ON VIKTOR KOSENKO'S ARCHIVE MATERIALS)

The goal of the research is to visualize the additional elements of the author's manuscript and epistolary material use as sources of the composer's life and creativity study. The research methodology is based on the application of historical and comparative analytical methods, source analysis, structural and systemic methods, etc. **The scientific novelty** is the detailing of information about the formation of the artistic idea, the presence of the "internal program" of many works by Viktor Kosenko, the clarification and expansion of ideas about the artist's circle of communication, the identification and emphasis of the "problem areas" of the modern scientific and source base related to him, confirmed by archival sources associated with the composer's name. **Conclusions.** The significance of the materials of the personal archive of the Ukrainian composer, pianist and teacher Viktor Kosenko (from Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine fonds) for the future reproduction of the complete artistic panorama of Ukraine in the 1920s and 1930s is still not fully understood. Until today, published versions of the composer's documents, in particular his letters, were available in mostly distorted form due to censorship (in particular, information on the artist's contacts was stopped). It would not be an exaggeration to claim that their active popularization in this form (performed, most likely for the best reasons, at one time by the composer's wife) contributed to the construction of a rather simplified and false image of V. Kosenko, in whose aura, unfortunately, he still lives. Overcoming this situation, correcting the inaccuracies and misunderstandings caused by it, in the end, the integral introduction of the composer's work into scientific circulation is one of the promising directions for the further work of musicologists. **Key words:** works by Viktor Kosenko, composer's personal archive, epistolary, program titles, dedications, marginalia, Ukrainian musical culture of the 20th century first decades, Institute of Manuscript of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.